

הרב יעקב דוד אילן

מראשי ישיבת כנסת יצחק הדרה

ומח"ס משא יד ד"ח

בדין יקנה"ז

השנה ליל שבועות יחול במוצש"ק, וחובתו היא בקידוש והבדלה ביחד על כוס אחת הנקרא יקנה"ז [יין קידוש נר הבדלה זמן].

במאמר זה נדון בגדרי יקנה"ז, הכולל קידוש של יו"ט והבדלה בין שבת קודש ליו"ט. השאלה היא, כיצד ההתייחסות ליקנה"ז, האם הוא כולל דין הבדלה ודין קידוש עם כל פרטי הדינים של כל אחד מהם, או שדין ההבדלה שונה ביקנה"ז מדין שאר הבדלה, ואין ביקנה"ז את כל דיני הבדלה אלא בעיקר דיני קידוש.

כתב המג"א בהל' שבת (סימן רצט, סק"ט) וז"ל: "כ' בשל"ה הל' ר"ה, מי שמתענה שני ימים ושתי לילות קודם ר"ה, מבדיל מוצאי יום ב'. ואם חל ר"ה ביום ג', אין להמתין עד ליל ג', דא"כ יצטרך להבדיל יקנה"ז ויהיה מילתא דתמיה. ול"נ, דאם אירע שהמתין לא יאמר קידוש והבדלה על כוס אחת, דהא אמרינן בפסחים (דף קב), דא"א שתי קדושות על כוס אחת, אלא קדושה והבדלה דחדא מלתא היא, ופירש רש"י, דתרווייהו משום קדושת יו"ט נינהו, ובהבדלה עצמה - הוא מזכיר קדושת יו"ט, ד'המבדיל בין קודש לקודש' הוא מברך, עכ"ל, וכ"כ הרשב"ם, אבל הבדלה דחול אין לה ענין. ואין לומר דגם עתה יאמר בין קודש לקודש דהוא שקר, לכן נ"ל דיקדש על כוס אחת ואח"כ יבדיל על כוס אחת וישתה וכו'". עכ"ד המג"א.

בביאור הלכה (שם, ד"ה ולקבל אח"כ) הביא את דברי המג"א, וכ' עלה וז"ל: "ולענ"ד, יש לעיין בעיקר הענין טובא, אם יכול עתה לעשות הבדלה, דהאיך יסיים עתה בהברכה המבדיל בין קודש לחול אחרי שעתה הוא קודש, ולסיים עתה בין קודש לקודש ג"כ לא יתכן, כמו ביו"ט שחל במוצאי שבת, אחרי שזו הבדלה הוא של ימי החול וכו'".

ובמטה אפרים השלם עם פי' אלף למגן למרן הגאון רבי אפרים זלמן מרגליות (סימן תקפא סעיף מה), הביא האלף למגן (אות צ) בשם הגאון מוהר"א תאומים בספרו חסד לאברהם (מהד"ת סימן סג), שפסק דרשאי לקדש ולהבדיל על כוס אחד ואין בזה משום חבילות חבילות, וע"ע שם באלף למטה (אות לג).

הבדלה בין קודש לקודש

ונראה בזה ובהקדם ביאור ענין הבדלה בין קודש לקודש, דיעוי' במאירי (סופ"ק דחולין) ובמרדכי (בריש פרק ערבי פסחים) שכתבו בדין הבדלה דיקנה"ז, דמצינו ענין הבדלה בתורה בין קודש לקודש, כדכתי' (שמות כו, לג) "והבדילה הפרכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים". ומבואר לכאורה בדבריהם דגם הך הבדלה הוי ככל דין הבדלה, ומשום דיו"ט קדושתו קלה מקדושת שבת, ובעינן לזה דין הבדלה.

אמנם, נראה דבכמה ראשונים משמע דהך הבדלה חלוקה מדין הבדלה רגיל, וכדיבואר, ואכן בחת"ס (פסחים קב) הביא בשם מהר"א פולדא שכתב דהך הבדלה דיקנה"ז הוי דרבנן, והוכיח כן מהא דמקדש ואח"כ מבדיל, וע"כ דההבדלה היא מדרבנן עי"ש.

ובתוס' בפסחים (קו: ד"ה מקדש) כתבו בשם רב עמרם גאון דאע"ג דאין מבדילין על הפת, ביו"ט שחל במוצאי שבת מבדילין, כיון דקידוש עיקר כדפסקינן יקנה"ז ומקדשין על הפת, נעשה הבדלה טפילה לה ומבדיל על הפת עם הקידוש וכו'. וכ"ה בסדור רב עמרם גאון ובסדור רש"י (סימן רכ), והרא"ש חולק. וביאר הלבוש (הו"ד בפרישה סימן רצו סק"ג) דלדעת הרא"ש הבדלה עיקר. ובאו"ז (הלכות מוצאי שבת סוף סימן צא) הביא מחלוקת ראשונים בזה, וכתב דטעם הנך רבוותא דס"ל דמהני על פת כשמקדש יקנה"ז, דמגו דמהני לקידוש מהני להבדלה, ומדמה ליה לההיא דפ"ק דסוכה (דף ז.) דמגו דהוי דופן לשבת וכו', והדמיון ביניהם צריך ביאור.

והנה יל"ע היכא דעשה יקנה"ז ולא היה במקום סעודה, דלא יצא חובת קידוש, אם מ"מ יצא ידי חובת הבדלה, או דלא אהני כלל, וצריך לחזור ולהבדיל. ובשו"ת ארץ צבי [לתלמיד האבני נזר הגר"צ פרומר הי"ד] (או"ח סימן כב) נשאל בזה, והשיב דאע"ג דצריך לחזור ולקדש מ"מ אצ"ל רק יין וקידוש ולא יותר, דבהבדלה

כבר יצא ידי חובתו דהבדלה לא צריך דיהיה במקום סעודה, רק שכיון שמקדש סידרו הכל יחד אבל פשוט דבדיעבד א"צ לחזור רק לקידוש ולא להבדלה עכ"ד.

ומפוסקי זמנינו (מנחת שלמה פסחים קד; שבט הלוי ח"ח, סימן קיח) הסתפקו אם הך נוסח דיקנה"ז דהמבדיל בין קודש לקודש הוי לעיכובא, והסיקו דאם הבדיל ביקנה"ז בין קודש לחול חשיב משנה ממטבע שטבעו חכמים ואינו יוצא.

מהות הבדלה ביקנה"ז

ונראה לחדש בזה, דשאני דין הבדלה דיקנה"ז מהבדלה במוצאי שבת, דהבדלה במוצאי שבת הוי דין הבדלה להבדיל בין קודש לחול, וכמו שביארתי בספרי משא יד ח"א בפ' יתרו בשיטת הרמב"ם (פכ"ט מהל' שבת ה"א) דהבדלה הוי מהתורה, ודינו כדין קידוש דמצוה לקדש את השבת בכניסתו וביציאתו, ועי"ש בארוכה הנ"מ בזה, דמשו"ה לדעת הרמב"ם יכול להבדיל מבעוד יום, כדין קידוש דאפשר לעשותו מבעוד יום, וכמ"ש המאירי, וכמ"כ נתבאר שם דגם בהבדלה מצוה לכתחילה דהמבדיל ישתה כמו בקידוש. אמנם, נראה דביקנה"ז חלה חובת ההבדלה רק בהגיע היו"ט, והבדלתו היא בין קדושת השבת ליו"ט ואין ההבדלה חלה בשבת. ונראה נ"מ בזה דהנה בקטן שהגדיל במוצש"ק כתב בהר צבי (או"ח סימן קסה) לדון דכיון דההבדלה חובתה בשבת א"כ בהגדיל במוצש"ק פטור מהתורה מחובת הבדלה, אכן נראה דלענין יקנה"ז בהגדיל במוצש"ק יהא חייב מהתורה דכיון דההבדלה הוי מסדר הקידוש דליל יו"ט, חובתה חלה במוצש"ק, ושפיר בהגדיל חייב כעת מהתורה, כיוון דרק כעת חלה חובתה [מיהו יש לדון, דכיון דהקטן אינו מצווה מהתורה על שבת שוב ליכא גביה חובת הבדלה מהתורה].

אכן, נראה דהך הבדלה דיקנה"ז, דהוי הבדלה בין קודש לקודש, הוי מסדר הקידוש. דאחז"ל דהקידוש של היו"ט כשמזכיר בו הבדלה בין קודש לקודש עולה לו להבדלה של שבת, דעל ידי שמקדש את היו"ט בכניסתו מבדיל בזה בין השבת ליו"ט, ונמצא דיקנה"ז יש בו ב' דינים - חובת הבדלה וחובת קידוש, וההבדלה חלה ע"י דין הקידוש שבו בהדי הבדלה, והיינו דע"י הזכרת בין קודש לקודש

עולה נמי להבדלה דשבת. וזהו שכ' רש"י (פסחים קב: ד"ה קידוש) וברשב"ם (שם ד"ה קידושא) דלהכי מקדש ומבדיל על כוס אחד ואין בזה משום חבילות חבילות, דתרוייהו משום קדושת יו"ט נינהו, ובהבדלה עצמה הוא מזכיר קדושת יו"ט דהמבדיל בין קודש לקודש מברך, והיינו דמדחזינן דנוסח ההבדלה הוא בין קודש לקודש, מוכח דההבדלה שייכא לקידוש דיו"ט, וגם ההבדלה שייכא לחובת יו"ט. ולכאן צ"ע, דהא ההבדלה שייכא לקדושת השבת הקודמת, אלא מוכרח דהוא כמו שנתבאר, דהקידוש דיקנה"ז, שמקבל עליו קדושת יו"ט בהדי נוסח ההבדלה, תרוייהו שייכא לקדושת יו"ט ועולה לו גם משום הבדלה, ומש"ה ליכא בזה משום חבילות חבילות. ובזה מבוארת גירסת הרי"ף והר"ח (פסחים שם) דכולהו חדא ברכתא היא עי"ש, וכן נוטה לשון הרמב"ם בפכ"ט מהל' שבת הכ"ב עיש"ה.

אמנם, יש לדון דכיון דמ"מ הוי גם חובת הבדלה, לכן אם יאמר בנוסח המבדיל בין קודש לחול אפשר דיצא ידי חובת הבדלה, אף דלא הוי כמו שתיקנו חז"ל בנוסח הקידוש כיון דמ"מ הבדיל. וכמ"כ יש לדון דאם עשה יקנה"ז שלא במקום סעודה, דאפשר דמ"מ יצא ידי חובת הבדלה, דלא גרע אם הבדיל באופן נפרד במקום ביקנה"ז, דיהני. והנ"מ בכל מש"כ היא גם לענין אם לכתחילה יכול לעשותן על ב' כוסות או דהתקנה היא מעיקר על כוס אחת, דאם הוי הכל בכלל הקידוש א"כ לכתחילה בעי' שיעשה הכל על כוס אחת^א.

יקנה"ז על פת והמסתעף

ומעתה יתבאר מש"כ התוס' דיכול לקדש יקנה"ז על פת אף דאין מבדילין על פת כיון דעיקרו קידוש וכו', היינו דיקנה"ז הוי קידוש שעולה לו גם משום ההבדלה, אבל ביסודו הוי חובת הקידוש וכמבואר, ולהכי שפיר יכול לומר יקנה"ז גם על פת, ככל דין קידוש, אף שעולה לו גם להבדלה, ומה"ט פשוט דנשים יכולות לקדש יקנה"ז, אף דאין הנשים נוהגות להבדיל, כיון דיקנה"ז הוי דין קידוש.

(א). הערת העורך: אולי יש להוסיף ראייה להא דהבדלה ביו"ט שחל במוצ"ש, הוא מטופס הנוסח דקידוש-ליל-יו"ט, שהרי ברכת הזמן שמברכים בקידוש בליל יו"ט, הוא ודאי חלק מסדר הקידוש. וא"כ, כיון שמאחרין לברך ברכת הזמן לאחר ההבדלה, הרי זו ראייה שברכת ההבדלה היא חלק מנוסח הקידוש דליל יו"ט.

והנה, יש נוהגין לעשות בליל הסדר כל אחד קידוש לעצמו, גם הנשים. ויש לדון מהו המנהג בליל סדר פסח שחל במוצאי שבת, דחלק מהקידוש הוא ברכת הבדלה, ונשים אין עושות הבדלה לעצמן. ולדברינו, דדין הבדלה דיקנה"ז הוי דין קידוש, נראה דיכולות נשים לעשות יקנה"ז, אף דכולל הבדלה.

ובהסבר זה ניחא מש"כ המשנ"ב (סימן רצו סקכ"ח) בשם הא"ר דגם להנך דיושבים בקידוש ועומדים בהבדלה מ"מ ביקנה"ז יכולים לישב כיון דעיקרו דין קידוש וכמש"נ.

ונראה להוסיף לדינא, דמ"מ אם שכח ביקנה"ז לברך המבדיל, ועושה אח"כ הבדלה בפ"ע על כוס אחר, בזה גם לתוס' לא יהני לעשות על פת, דרק כשמבדיל בהדי הקידוש אמרי' דעיקרו הקידוש, ולא"ז איכא מגו דמהני לקידוש מהני להבדלה, משא"כ כשמבדיל בפ"ע ודאי בעי על יין ולא יהני על פת.

ולפי המבואר שפיר יש מקום להסתפק היכא דעשה יקנה"ז ולא היה קדוש במקום סעודה, דאפשר דאינו יוצא גם ידי חובת הבדלה שבקדוש, כיון דהך הבדלה היא גם ע"י מה שמקדש ומקבל קדושת יו"ט, דתרוייהו חובת יו"ט נינהו כדברי הרשב"ם הנ"ל, ושפיר י"ל דדין קדוש במקום סעודה נצרך גם לדין הבדלה של בין קודש לקודש. אכן, יש לדון דמ"מ כיון דאית ביה דין הבדלה, וכודאי דאם יבדיל על כוס בפ"ע ליכא דין במקום סעודה, א"כ גם בהבדלה דיקנה"ז שלא במקום סעודה יצא ידי חובת הבדלה.

ולדברינו, נראה בדינו של המג"א, לעיל, דבגוונא דמחוייב בהבדלה של מוצאי שבת ורוצה לעשות בר"ה יקנה"ז, פשיטא דלא יהני לומר לשון בין קודש לקודש. זאת, מלבד סברת המג"א דהוי שקר, והיינו משום דכל מה ששייך לומר דהקידוש דיו"ט עולה נמי להבדלה לשבת, הוא רק בגוונא דהיו"ט בא אחר השבת, ותרוייהו סמוכין אהדדי, דאז ע"י שאומר בין קודש לקודש בקידוש של יו"ט חשיב גם כמבדיל בין השבת ליו"ט, אבל כשהיו"ט והשבת אינם בזאח"ז לא שייך להבדיל על השבת ע"י הזכרת בין קודש לקודש, דהרי אז אין שייכות כלל בין היו"ט והשבת, ובמה שמקדש על היו"ט ביום ב' או ביום ג' אינו מבדיל על ידי זה את השבת ודוק. ונמצא א"כ שחייב להבדיל "בין קודש לחול", והוי תרי חיובים, חיוב קידוש וחיוב הבדלה, ולא שייכא כאן סברת הרשב"ם דל"ה חבילות משום דהוי

חדא מילתא, וא"כ צריך לעשותן על שני כוסות (ועוד דאיהו מחוייב בהבדלה של מוצאי שבת שהיא להבדיל בין קודש לחול, ול"ש לקיים חובה זו ע"י שיבדיל יקנה"ז). והם הם דברי המג"א הנ"ל, דיבדיל על כוס שני ויאמר המבדיל בין קודש לחול. והביאור הלכה הנז' חולק על המג"א בנקודה זו, מפני דס"ל דגם הבדלת בין קודש לחול ל"ש לעשות כעת, כיון דעכשיו כבר קודש יעוי"ש.

שכח להבדיל ביקנה"ז ומשלימו בשאר ימי השבוע

ויש לחקור בגוונא דשכח להבדיל במוצאי שבת שחל בו יו"ט, ולא הזכיר ביקנה"ז "המבדיל בין קודש לקודש", דאיך יבדיל אח"כ בשאר ימי השבוע. ולכאורה הדבר תלוי במה שדנו המג"א והביה"ל הנ"ל, דלדברי המג"א הנ"ל הכא יאמר המבדיל בין קודש לקודש, שהרי בא לתקן חובתו בהבדלה זו, ולדברי הביאור הלכה אין לו תקנה בתשלומין, דאם יאמר המבדיל בין קודש לקודש, הרי כבר עבר הקודש וכעת הוי חול, ואם יאמר המבדיל בין קודש לחול, הרי איהו נתחייב בהבדלה של בין קודש לקודש, וגדולי חכמי זמנינו דנו בזה [ובקובץ אורייתא (חלק ח' תשנ"ח עמוד קכז) כתבו בשם הגריש"א זצ"ל דיכול להבדיל בין קודש לחול, ובשם חתנו הגר"ח ק שליט"א הובא שם דאין לו תקנה]. ובתשובות הר צבי (או"ח סימן קסו) כתב דהיכא דצריך לקדש יקנה"ז ולסיים המבדיל בין קודש לקודש, ושכח מלהבדיל דיכול לצאת יד"ח הבדלה דשבת בהבדלה שיבדיל אח"כ במוצאי יו"ט שני, ובסיום הברכה של המבדיל בין קודש לחול, יכול לצאת יד"ח גם על ההבדלה שהיה צריך להבדיל בין קודש לקודש עכ"ד.

אמנם, נראה דיש לחלק בזה טובא מנידון של המג"א, והיינו דהכא יודה המג"א דמבדיל בין קודש לחול ולא אמרינן דהוא שקר. ונוסיף דברים לפי האמור לעיל, דבאמת גם בשבת שאחריה יש יו"ט איכא חיוב הבדלה, ויתכן דביסודו חיובו הוא בהבדלה שבין קודש לחול, כי יו"ט כלפי השבת קדושתו פחותה, אלא דכיון דמ"מ יו"ט הוי קודש קבעו חז"ל נוסחתו המבדיל בין קודש לקודש [וזה ביאור דברי המאירי והמרדכי הנ"ל, שכתבו דמצינו לשון הבדלה בתורה גם בין קודש לקודש, כדכתיב והבדילה הפרוכת וכו'], ותיקנו חז"ל דהקידוש של היו"ט,

כשמזכיר בו המבדיל בין קודש לקודש, עולה לו להבדלת השבת, אבל אין הפשט בזה דכל חיובו הוא רק בהמבדיל בין קודש לקודש, דבעיקר הדין הוי ככל חיוב הבדלה, ורק דכיון דמקיים דין ההבדלה ע"י הקידוש דהיו"ט שפיר אומר המבדיל בין קודש לקודש.

ומעתה נראה דאם שכח במוצאי שבת שחל בו יו"ט לומר הבדלה ביקנה"ז, ובא להבדיל בשאר ימות השבוע, ודאי דיאמר המבדיל בין קודש לחול, כיון דזהו יסוד חיובו- דין הבדלה, שאכן נאמר גם בהבדלה דיקנה"ז, אלא דכשהוא עושה גם קידוש ליו"ט תיקנו דעולה לו עבור ההבדלה, ע"י שמזכיר בין קודש לקודש, אבל כל שלא קיים באופן זה ובא להבדיל אח"כ, אכתי רמיא עליה חיוב הבדלה רגיל של המבדיל בין קודש לחול, ודוק היטב.

והנה פוסקי זמנינו (עי' שמירת שבת כהלכתה, פרק סב סכ"ב ובהערות שם, ושם פנ"ח ס"כ בהערה צד, בשם דודי מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל), דנו בכך ארץ ישראל וכן חו"ל שנודמנו יחד במוצאי שבת, ולכן חו"ל הוי יו"ט של גליות והבדלתו היא בין קודש לקודש, ואילו בן א"י מבדיל בין קודש לחול, ודנו בזה אם בן ארץ ישראל יכול להוציא את בן חו"ל. ולפי המבואר בריש דברינו, דהבדלה של יקנה"ז הוי הבדלה שמדיני קידוש, והקידוש של יו"ט הוא המבדיל, ושונה מדין הבדלה של בין קודש לחול, שפיר יש לדון, דהרי תרי דיני הבדלות הם, ואין בן ארץ ישראל יכול להוציא את בן חו"ל. וכמו כן יש לדון דבן חו"ל אינו יכול להוציא בן א"י בהבדלה דיקנה"ז, כיון דבן א"י מחוייב בהבדלה של בין קודש לחול. וראה בזה בשאילת יעב"ץ (ח"א סימן קסח) ובמסגרת השולחן (המובא בשד"ח מערכה ה אות יב), עי"ש.

הבדלה בתפילה ביו"ט שחל במוצאי שבת

ולפי יסוד דברינו בדין יקנה"ז, נראה דגם הבדלה בתפילה ביו"ט שחל במוצאי שבת, חלוקה ביסודה מדין הבדלה בתפילה בכל מוצאי שבת. לפיכך, הנוסח של ותודיענו ניתקן בתוך אתה בחרתנו, וגם תוכנו שונה מכל אתה חוננתנו, ועיקרו עוסק במעלת כלל ישראל על החוקים ומשפטים וכו', ומשום שהוא חלק מקדושת

היום דיו"ט, דכשמזכיר את היו"ט ניתקן להזכיר קדושת ישראל בהבדלה של ותודיענו עיש"ה.

ובמשנה ברורה בביאור הלכה בסימן רצד (ד"ה ואם טעה), כ' על דברי השו"ע (שם ס"א) דאם טעה ולא הבדיל דמשלים תפילתו ואינו חוזר, מפני שצריך להבדיל על הכוס, ואם טעם קודם שהבדיל על הכוס צריך לחזור ולהבדיל בתפילה, והביא הביה"ל בשם הפרמ"ג דה"ה ביו"ט שחל במו"ש, אם לא אמר ותודיענו אינו חוזר, מפני שמזכיר אח"כ הבדלה על הכוס של קידוש, ואם טעם אז אחר התפילה קודם שאמר הקידוש של יקנה"ז ג"כ צריך לחזור לראש התפלה כמו במו"ש, דכי משום שאכל גם קודם קידוש איתגורי איתגר עכ"ל, ומוכרח בדבריו דהבדלה דיקנה"ז הוי מדיני הקידוש, וכמש"נ, וזהו דסלקא דעתך דבטעם קודם יקנה"ז שאני, ולהכי כ' דכי משום שאכל קודם הקידוש איתגורי איתגר.

